

**GEOGRAFIYA TA'LIMIDA GEOGRAFIK BILIM-KO'NIKMALARNI
SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING
SAMARADORLIGI
(MATERIKLAR VA OKEANLAR TABIIY GEOGRAFIYASI KURSI MISOLIDA)**

**Abu Rayhon Beruniy nomidagi UrDU Akademik litseyi
geografiya fani o'qituvchisi Rustamova Maftuna Anvarjon qizi**

Uchinchi ming yillik insoniyatning intellektual rivojlanish davridir. Shu sababli hozirgi zamon yoshlari davr talabiga javob beradigan, mustaqil fikrlovchi hamda umuminsoniy ta'lim-tarbiya shakl-shamoyili bilan hamohang bo'lishlari zarur. Bunday intellektual shakllangan shaxslarning o'quv-bilish faoliyatlarini ma'naviy-ma'rifiy va milliy qadriyatlar, huquqiy, psixologik bilimlar, kasbiy, ijtimoiy madaniyat, o'z-o'zini boshqarish va baholash kabi omillar bilan faollashtirish, boyitib borish lozim. Ma'lumki, o'qitish jarayoni didaktik maqsadlarga erishishga yo'naltirilgan o'qituvchining pedagogik va talabalarning o'quv-bilish faoliyati birligi sanaladi. O'qituvchi o'zining maqsadga muvofiq tashkil etilgan pedagogik faoliyati orqali talaba-o'quvchilarni o'quv-bilish faoliyatini tashkil etadi va boshqaradi. O'qituvchi pedagogik faoliyatini o'rganiladigan mavzu mazmunidan kelib chiqqan holda o'qitish vositalari va metodlari orqali tashkil etadi hamda talaba-o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatiga bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Mavzu mazmunidan kelib chiqqan holda o'qituvchi tomonidan mashg'ulotda foydalanadigan o'qitish vositalari va metodlari talaba-o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish xarakterini belgilaydi. Ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan ta'lim-tarbiya jaraenida aksari holatda talaba-o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyati passiv tinglovchi, ya'ni tayyor holdagi o'quv materialini o'zlashtirishga qaratiladi. Mazkur jarayonda pedagogik munosabatlarning sub'ekt-ob'yekt shakli vujudga keladi. Geografiya asoslarini puxta o'zlashtirish, talaba-o'quvchilarning bilim olish qobiliyatlarini rivojlantirish va ularni hayotga tayirlash, bilish faolligini oshirishning o'rganish usullari va imkoniyatlari ko'p jihatdan o'qitish metodlariga bog'liq. O'qitish metodlari o'qituvchi tomonidan talaba-o'quvchilar faoliyatini belgilaydigan ish usullari majmuasidir. O'qitish metodlari talaba-o'quvchilarga bilim, ko'nikma va malakalarni berish bilan birga, ularning ijodiy faoliyatlarini rivojlantirishga, bilimlarni mustaqil o'zlashtirishga o'rgatadi, ilmiy bilimlarga asoslangan holda to'g'ri dunyoqarash va e'tiqodni tarbiyalashga yo'naltiradi. Ular darsning maqsad va mazmuniga bog'liq bo'lib, fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot natijasida o'zgaradi.

O'zbekiston Respublikasi "Harakatlar strategiyasi" da ta'lim sifatini yaxshilash va pedagoglar salohiyatini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Aqlni uyg'otuvchi ma'naviy olam rivojida har bir pedagog turli qiyinchiliklar va muammolarga duch kelishi tabiiy hol. O'z ustida muntazam ishlaydigan va yetuk bilimga ega kadrlargina zamon talabiga mos holda faoliyat olib borish layoqadiga egadirlar. Izlanish va kreativlik yo'lidagi har qanday pedagog kasbiy faoliyati uchun yordam va yo'nalish ko'rsatuvchi metodik qo'llanmalarga ehtiyoj sezadi. Texnologiya shiddat bilan butun olamimizni, hattoki, qalblarimiznida egallab olayotgan davrda yoshlar miyasi ham innovatsion usulda ishlamoqda. Biz pedagoglar doimiy o'qitish uslublaridan foydalanishimiz talabga javob bermaydigan, zerikarli dars egasiga aylanib qolishimizga sabab bo'lishi mumkin.

Atrofimizdagi dunyoda biz doimo bo'lamiz fan va texnika yutuqlarini hayotga tatbiq etish sur'atlari tobora ortib borayotganiga guvoh bo'lmoqdamiz zamonaviy insonning kundalik hayoti va faoliyatiga. Global Kompyuterlashtirish jarayoni jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab oldi. Bularning ta'siri ostida Bu jarayonda ta'lim tizimi ham o'zini topdi. Texnik ishlar olib borilmoqda ta'lim muassasalarini qayta jihozlash, eskirgan kinematograflar almashtirildi televizorlar va videoregistratorlar, faol joriy etish va mavjud o'quv jarayonida kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanish texnologiyalar. O'qitishning texnik vositalarini ishlab chiqish, ularning metodikadagi roli va o'rni Geografiya o'qitishga doimo katta e'tibor berilgan. Bu muammo edi Y.G'.ning asarlari bag'ishlangan Barysheva, M.B. Vestitskiy, V.P. Bosh, I.I. Drighi, G.I. Pax.

Geografiya o'qitish vositasida tabiiy va maxsus tayyorlangan ob'ektlar va atrof-muhit ob'ektlari hal qilish maqsadida ta'lim jarayoniga kiritilgan haqiqat ta'lim vazifalari, geografik bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish (L. Golovda). Texnik vositalar treningning ajralmas qismidir o'quv qurollari. "O'qitishning texnik vositalari" tushunchasi o'z ichiga oladi ta'lim axborot tashuvchilari (filmlar, filmlar, slaydlar, ovozli yozuvlar, talabalar bilimni nazorat qilish dasturlari va boshqalar), shuningdek ushbu ma'lumotni ishlatadigan asbob-uskunalar yoki texnik qurilmalar qayta ishlab chiqarilgan (I.I. Driga, G.I. Pax). Axborot tashuvchilar, uskunalar axborotni taqdim etish audiovizual vositalar deb ataladi (I.I. Driga, G.I. Pax, N.A. Sitnikova). Biroq, nisbatan yaqinda "interfaol o'qitish vositasi" tushunchasi paydo bo'ldi. "Interaktiv" Ingliz tilidan tarjima qilingan "o'zaro ta'sir" degan ma'noni anglatadi. Interaktiv vosita o'rganish - o'qituvchi va talabaga imkoniyat beradigan vosita barcha sub'ektlar bilan samarali hamkorlikni tashkil etish ta'lim jarayoni, o'quv ma'lumotlari oqimini boshqarish; o'quv jarayonini ijodiy va tarbiyaviy jarayonga aylantirish hamkorlik. Kompyuterning paydo bo'lishi tufayli bu mumkin

bo'ldi bu ikki tushunchani - interaktiv audiovizual vositalarni bog'lang trening. Zamonaviy kompyuter; — murakkab texnik qurilma hisoblanadi. U turli xil vizual tasvirlarni (chizmalar, fotosuratlar, diagrammalar, jadvallar, videolar) va eshitish seriyasi, o'qituvchi va talabaga imkon beradi o'rganilayotgan ma'lumotlarni boshqarish.

Audiovizual o'qitish vositalari (AVTA) o'qitish vositalaridir audiovizual ma'lumotlarni taqdim etish vositalarini o'z ichiga oladi (kompyuter, LCD panel, media proyektor, interaktiv Smart doska) va audiovizual axborot tashuvchilar (elektron nashrlar va resurslar), bu o'qituvchi va talabaga ta'lim jarayonini boshqarish imkonini beradi ma'lumot. Buni tasdiqlovchi aniqlanishi mumkin bo'lgan bir qator belgilar mavjud o'quv jarayonida kompyuter interaktiv audiovizual vazifasini bajaradi o'quv yordami:

1. Buning uchun ishlab chiqilgan ta'lim axborot tashuvchilari eshitish va vizual ma'lumotlarni birlashtiradi va o'quv jarayonida qo'llaniladi jarayon bilim manbai sifatida.

2. Dasturiy ta'minot o'quv jarayonida muammolarni hal qilish imkonini beradi turli amaliy vazifalarni bajarish, birlashtirish, nazorat qilish, o'quv materialini tizimlashtirish. Kompyuterni o'quv jarayoniga kiritish muammosiga umumiy yondashuvlar interfaol audiovizual o'quv qurollari ko'rsatilgan tadqiqoti E.I. Mashbitsa, B.S. Gershunskiy, I.V. Robert, N.F. Talyzina, E.S. Po'lat, V.P. Bepalko, N.V. Apatova, G.K. Selevko. Bu ishlarda Kompyuter texnologiyalaridan foydalanishning keng pedagogik imkoniyatlari qayd etilgan texnologiya, uning xususiyatlari va o'qitish vositasi sifatidagi ahamiyati va ta'lim faoliyati.

Interaktiv audiovizualning muhim pedagogik salohiyati mablag'lar bilan geografiya o'qitishda foydalanish imkonini berdi fanni o'qitishning etakchi tamoyillaridan birini amalga oshirish maqsadi - aniqlik. N.N. Baranskiy maktab fanining o'ziga xos xususiyatlarini qayd etgan holda yozgan geografiya, "boshqa hech bir fan bunday darajani talab qilmaydi geografiya kabi aniq va qiziqarli va ayni paytda hech biri ob'ektlar qo'llash uchun qulayroq maydonni taqdim etmaydi geografiya kabi o'qitishning ko'rgazmali va qiziqarli usullari. Va bu tomonidan oddiy sababga ko'ra, geografiya o'rganadigan hamma narsa ... bularning barchasi tushuncha emas mavhum, ammo aniq, bizning bevosita foydalanishimiz mumkin "taqdimot." Geografiya o'qitish metodikasida ma'lum tajriba to'plangan zamonaviy interaktiv audiovizual vositalarni qo'llash (Yu.G. Barysheva, V.B. Pyatunin, G.V. Volodina, N.B. Filatova, N.N. Petrova, D.V. Novenko, E.A. Bojxona, A.G. Baranov). Elektronlari ishlab chiqilgan qo'llanmalar va o'quv dasturlari (N.N. Petrova - multimedia darsligi "Geografiya. Asosiy kurs, 2000; A.A. Letyagin, E. Yu.

Zeynalova - Elektron nashr "Kiril va Metyusning geografiya darslari. B sinf, 2004 yil; I.V. Dushina, A.A. Letyagin, V.B. Pyatunin - o'quv elektron nashri "Geografiya. Bizning uyimiz Yer. Materiklar, okeanlar, xalqlar, mamlakatlar", 2000; V.P. Dronov, L.E. Savelyeva, V.B. Pyatunin, E.A. Bojxona - "Geografiya Rossiya. Tabiat va aholi. 8-sinf, 2001 yil; V.P. Maksakovskiy N.N. Rogoten, D.V. Quyon, E.A. Bojxona, S.A. Goroxov - o'quv elektron nashriyot "Dunyoning iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi", 2003; D.V. Zayats, D.V. Novenko, I.M. Chernova - elektron ko'rgazmali qurollar kutubxonasi "Geografiya 6-10 sinflar", 2003 yil).

Global Internet tarmog'ining rivojlanishi va tashkil etilishi imkoniyatlarni oshirdi geografiya o'qitish jarayonida kompyuterdan foydalanish (A.M. Sheinis, N.N. Petrova, D.V. Novenko). "Maktab geografik axborot tizimi"ni yaratish va turli elektron atlaslar bilan ishlashning mavjud metodologiyasiga ta'sir ko'rsatdi geografik xarita, xaritalarning o'zi o'zgargan (A.M. Berlyant). Biroq, ta'lim jarayoniga faol kirishiga qaramasdan zamonaviy interaktiv audiovizual vositalar (kompyuter), uchun turli xil elektron ta'lim vositalarini ishlab chiqish geografiyani o'qitishda etarli sonning yo'qligini ta'kidlash kerak

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. X.B. Nikadambayeva, D.I. Ro'ziyeva, Z.A. Karabazov "O'rta Osiyo tabiiy geografiyasi" ni interfaol metodlardan foydalanish o'qitish imkoniyatlari. (Uslubiy qo'llanma) Toshkent – 2017
2. Xolmurodova M. U., Fanlarni o'qitishda qiziqarli va samarali uslublardan foydalanish metodikasi. Uslubiy qo'llanma, Qarshi -2024
3. Nikadambaeva H.B. «O'zbekiston tabiiy geografiyasi» fanini o'qitish jarayoniga kompyuter va pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish bo'yicha uslubiy qo'llanma. – T.: O'zMU, 2011.